

Här kan man göra flera olika invändningar. Modern religionshistorisk forskning förutsätter naturligtvis inte en total dikotomi mellan fornnordiska och kristna föreställningar, men det finns heller ingen anledning att alltid tolka uttryck för det förstnämnda i ljuset av det sistnämnda. Övergångstiden var i ett europeiskt perspektiv lång och idéhistoriskt komplex och innehöll en mängd blandade kulturmönster med olika styrkeförhållanden. Fornnordiska – eller vad vi nu ska kalla dem – föreställningar har sannolikt levt parallellt med kristna idémotiv – liksom det har funnits ackulturationsformer av olika slag. Lönnroth refererar till den källkritik som den tyske forskaren Walter Baetke riktade mot användningen av fornisländsk litteratur som historiska källor till fornnordisk religion. Källkritiken var i många avseenden välbehövlig, men läsaren behöver också orienteras i att denna källkritik sin tur har kritiserats av senare religionshistoriker. De sistnämnda har differentierat källvärdet hos olika fornisländska källor samt uppvärderat synen på flera medeltida mytografers kunskaper och intresse för det vi idag kallar fornnordisk religion. Lönnroth refererar inte till denna källkritiska uppvärdering av den fornisländska litteraturen hos nutida religionshistoriker, utan återger i första hand en litteraturvetenskaplig tolkning, vilken av vissa religionshistoriker nog skulle karaktäriseras som överdrivet skeptisk vad gäller möjligheten att rekonstruera fornnordiska föreställningar. Inte heller redogör Lönnroth för den omfattande forskning om receptionen av fornnordisk religion och myt som forskare inom flera discipliner har publicerat under de två senaste decennierna.

Boken utgör en populärhistorisk litteraturöversikt – en välskriven sådan – men den hade blivit ännu mer värdefull om den synliggjort alternativa perspektiv inom fältet. Det sammanfattande omdömet om boken måste dock bli gott. Sätt den gärna i händerna på studenter som behöver en grundläggande orientering i en rik, men knappast avslutad, litteraturtradition som haft en bestående betydelse inte endast för världslitteraturen utan också för världshistorien.

Uppsala universitet

JOHAN WICKSTRÖM

Charlotte Rock, *Herrscherwechsel im spätmittelalterlichen Skandinavien: Handlungsmuster und Legitimationsstrategien* (Stuttgart: Thorbecke Verlag 2016). 506 s.

Den som blev kung i senmedeltidens Sverige kunde inte förvänta sig att sitta länge på tronen. Den svenska rikspolitiken komplicerades av unionen

med Danmark och Norge och karakteriserades av hård konkurrens mellan pretenderer och av ständiga maktskiften. Det bidrog till en politisk ofentlighet där det var viktigt att legitimera egna maktanspråk och kritisera motståndarens. I avhandlingen *Herrscherwechsel im spätmittelalterlichen Skandinavien* analyserar Charlotte Rock de legitimeringsstrategier och handlingsmönster som åtföljde de senmedeltida maktskiftena i Norden. Följde aktörerna några särskilda rutiner för avsättningar och upphöjelser av härskare? Vilka medier använde pretendenterna för att kommunicera och rättfärdiga sina anspråk? Vilka ideologiska teman använde man i sin propaganda? Vad säger dessa diskurser och handlingsmönster om den politiska ordningen i senmedeltidens Skandinavien?

Rocks bidrag är gediget, användbart och stundtals originellt. Ambitionen har varit att behandla Nordens tre riken samtidigt och likvärdigt och därmed bryta med nationella forskningsparadigm. Eftersom maktskiftena var vanligast i Sverige så är det ändå dynamiken i svensk rikspolitik som blir särskilt belyst. Rocks analytiska fokus på maktskiften (*Herrscherwechsel*) i allmänhet, i stället för enbart kungaval, är väl valt för att belysa de många former som den högsta världsliga makten tog i Sverige. Vi möter regenter som styrde i väntan på efterträdarens myndighet (som Margareta), kungar som hade valts eller accepterats men inte kunnat tillträda innan föregångarens frånfälle eller den egna myndigheten (Magnus Erikssons söner Erik och Håkan), nordiska motkungar (som Karl Knutsson och Christian I), samt det institutionaliserade riksföreståndarskapet (under Sturarna).

Avhandlingen bygger på källnära forskning, ofta med omfattande citat ur de handfästningar, rundskrivelser, krönikor, rättskällor, anklagelsekrifter, uppsägelsebrev och profetior et cetera som artikulerade tidens politiska förväntningar. Allt källmaterial för undersökningen är tryckt och de händelser och diskurser som avhandlas har i någon mån berörts i tidigare forskning. Rocks bidrag är en nyläsning av materialet utifrån det fokus på symbolisk kommunikation och performativitet som inspirerat tysk forskning om äldre politisk historia. Det innebär att företeelser som ritualer vid härskarens upphöjelse, särskilda valorter eller valet av namn för tronpretenderer analyseras som medveten politisk kommunikation. Rock beskriver de skriftliga och muntliga medier (till exempel rundskrivelser, rykten och visor) och framträdande politiska topoi (till exempel tyranner och brutna eder) som gav förutsättningar för det politiska samtalet. Det ger många fascinerande inblickar i aktörernas spel med samtidens politiska förväntningar.

Rocks teoretiska utgångspunkter och val av teman är spännande och fruktbara, men avhandlingens disposition är tyvärr mindre lämpad för att lyfta fram det som är nytt och intressant eller ge överblick. Texten är kronologiskt upplagd. Maktskiften från 1319–1523 behandlas i tur och ord-

ning, med en kortare sammanfattande diskussion i slutkapitlet. För den som är särskilt intresserad av enskilda maktskiften är upplägget möjligen praktiskt. Men det gör det svårt att lyfta fram de paralleller, skillnader och utvecklingslinjer som den långa undersökningsperioden möjliggör. Rock är dessutom försiktig med att framhäva sina resultat och slutsatser. De problemen som här observeras är närmast av redaktionell natur. De följer inte att Rocks undersökning är ett välkommet och värdefullt bidrag till belysningen av den politiska ordningen i Sverige. Att avsättningarna i senmedeltidens Sverige regelmässigt motiverades av härskarens förmenta brott mot givna eder återspeglar naturligtvis en ordning där fursten knappast betraktades som fri att styra efter egen vilja. Avsatta regenter hade som regel alienerat grupper ur aristokratin och premierat rådgivare ur lågadeln. Ett senmedeltida "konsensuale Herrschaft" (Bernd Schneidmüller) angav mönstret för kritik och opposition.

Mittuniversitetet

BIÖRN TJÄLLÉN

Mats Hallenberg & Johan Holm, *Man ur huse: Hur krig, upplopp och förhandlingar påverkade svensk statsbildning i tidigmodern tid* (Lund: Nordic Academic Press 2016). 310 s.

Inom statsbildningsforskning har bönder ofta tilldelats en passiv roll. Mats Hallenberg och Johan Holm försöker råda bot på problemet och undersöker hur allmogen fick sin röst hörd och hur protester och uppror påverkade statsmaktens utveckling. Författarna ger bondeallmogen en aktiv roll, vilket betecknas av rubriken "Man ur huse", ett uttryck för att alla vapenföra män skulle vara redo att försvara sin hembygd.

Boken har två inledande kapitel och ett sammanfattande kapitel som är gemensamt skrivna av båda författarna. Därutöver har de skrivit tre kapitel var. Mats Hallenberg undersöker etableringen och utvecklingen av den stående svenska (och finska) bondearmén under 1500-talet. Johan Holm behandlar i sin tur bondeuppror och -upplopp. Kronologiskt omfattar boken i huvudsak åren 1530–1660, det vill säga det svenska stormaktsväldets expansionsfas, men också en central period för statsformationen i Europa.

I de två första kapitlen presenterar forskarna på ett tydligt sätt bokens syfte, frågeställningar, disposition och teoretiska bakgrund. Vad gäller källor använder sig båda författarna främst av handlingar som härrör till centralförvaltningen, till exempel kungliga brev och riksdagshandlingar, eftersom de prioriterat ett riksomfattande grepp. Valet är förståeligt, men det beklag-